

Glazba kao bogoslužni izražaj

Povezanost s gregorijanskim pjevanjem u doba »ars antiquae« kao i u pojedinim formama »ars novae« izvanjski je uklopila višeglasnu umjetnost 13/14. stoljeća u liturgiju. U 15. stoljeću ova se povezanost u liturgiji nastavlja sa skladbama koje za temelj imaju cantus firmus te u parafraziranju gregorijanskih napjeva, ali istovremeno se već od conductusa iz 13. stoljeća razvija slobodna crkvena glazba — bez veze s gregorijanskim koralom — koja se i riječju i svojevrsnošću glazbenog oblikovanja pojavila kao bogoslužni izražaj. U fauxbourdon-tehnici i koralnoj figuraciji melodija je — prije svega u gornjoj dionici — dobivala slobodu kretanja, dok je u varijabilnom kanonu glasovno povezivanje bilo naglašeno kao konstruktivni problem. Dok je u ovom razvojnom procesu tehnička struktura višeglasnog sloga stajala na prvom mjestu, na koncu 15. stoljeća izraz povezan uz riječ obilježio je mjesto koje višeglasnom slogu pripada kao bogoslužnoj glazbi.

Humanizam je pronašao novi odnos prema riječi koji je u glazbi oblikovao naglašavanje, sintaktičko raščlanjivanje i izražaj riječi, kako je to s jedne strane odgovaralo staroj »ars oratoria« a s druge subjektivnom izražaju efekta. U homofonij humanističkoj odi metrika je jasno označena. U oblikovanju temâ mogla su — nasuprot čisto strukturalnim melodijskim likovima — ova povezivanja riječi uvijek jače uspjeti i nasuprot kontrapunktskim kvalitetama temâ razvijati harmonijska težišta. Time je bilo omogućeno izjednačenje harmonijsko-vertikalne kontrapunktsko-horizontalne strukture uz izražajno određenu usporednost polifonije i homofonije, koja uvjetuje staroklasičnu polifoniju 16. stoljeća. Koncil u Tridentu obrađivao je problem liturgijske glazbe na temelju humanističkih predodžbi o riječi i izražaju. U takvim datostima mogla su se glazbena i deklamatorska težišta isto tako razvijati kao i tehnike sloga i zvuka, polifonija, harmonija i polikorija, molitvom uvjetovano objektiviranje teksta i dramtiziranje predavanja kako ga je tražila propovijed. Palestrinina umjetnost u razbistravanju izražaja i njegovih oblikovnih sredstava, Lassov porast izražaja zanosna djelovanja, tvore suprotnosti koje vladaju glazbom 16. stoljeća i na različitim način razvijaju njezina sredstva. Zvuk i harmonija, izvedba i agogika ističu se kao putokazi koji stvaraju nove umjetničke oblike i nove temelje za njihovo zvukovno ostvarivanje.

Ova nastojanja oko glazbenog karakteriziranja riječi probijaju sebi put već kod Obrechta te kod Josquina des Preza (+1521) nalaze svjesno ostvarenje. Ako M. Luther ističe Josquinovu umjetnost, on to čini zbog Josquinova ostvarenja izražajno pune deklamacije putem glazbe. U krugu Josquinovih učenika ova se nastojanja profinjaju i sre-

dinom 16. stoljeća vode do novih oblikovanja, koja zamjenjuju konstrukciju sloga izražajno određenim slobodnim oblicima. Ovaj se razvoj dovršava u nizozemskoj umjetnosti, u krugu oko Dufajja, Ockeghema, Obrechta, Josquina de Lassa i Willaerta, usporedo s Palestrininim razbistravanjem, venecijanskim naglašavanjem zvuka i proširenjem harmonije pomoću kromatike, što nastaje najprije u Italiji.

Nova umjetnost traži nove nosioce koje daje razvoj kapelâ i crkvenih zborova. Težište bogoslužnog glazbenog oblikovanja usmjereno je na višeglasje, njegov zvukovni razvitak i na njegovo akustičko djelovanje koje ispunja crkveni prostor i s tim zajednicu jače uključuje u bogoslužnu aktivnost. Gregorijansko pjevanje prilagođuje se, doduše, putem reforme novim zahtjevima deklamacije, ali se ipak kao obvezatno liturgijsko pjevanje sve više potiskuje i predaje grupi koralista a ne pjevačkom zboru. Ova dvostruka usmjerenost objašnjava vodeće značenje višeglasne crkvene glazbe i povlačenje gregorijanskih napjeva.

Ali s druge strane, zadobila je pučka crkvena popijevka na narodnom jeziku (djelomično je to nasljeđe reformacije) sve veće značenje, prije svega u pobožnostima a i kao pjesma propovijedi. Nadilazeći tekst, postale su melodija i glazba nosiocima religioznog izražaja čime su također otvorile nove mogućnosti instrumentalnoj glazbi u crkvi. Orgulje su dobile sve veće značenje kao pratilački i solistički instrument.

Koncil u Tridentu, veliki crkveno-politički događaj u 16. stoljeću, uvodi bitan odsjek u liturgiju i crkvenu glazbu. Nov temelj crkvenog pjevanja stvoren je tekstovnom reformom liturgijskih knjiga (Brevijar 1568, Misal 1570) koja razgraničuje katoličko uređenje bogoslužja kao i nauk katoličke vjere od protestanskog. Položaj glazbe u crkvi ponovo se ispituje i vodi k njezinu velikom razvitku u baroknoj umjetnosti. Crkvena je glazba postala bogoslužnim izražajem u prevladavajućim povijesnim likovima i u vremenom uvjetovanom umjetničkom davanju izraza i oblika.

I prije konačnog formuliranja crkveno glazbenih odredaba 1564, težio je umjetnički i duhovni razvoj crkvene glazbe još od vremena izražajnog oblikovanja Josquinova tipa, svjesno i nesvjesno ka zahtjevima za razumijevanjem teksta i liturgijskim izražajem, kako ih je koncil utvrdio. U Ockeghemovu krugu do krajnosti dotjerana kontrapunktska tehnika strukture, ustuknula je pred novim izražajnim oblikovanjem riječi, koje naglašava harmoniju i homofoniju. U različitim zvukovnim stupnjevanjima i u tendenciji prema monodijском deklamatorskom stupnjevanju u izvodilačkoj praksi, nalazi pretridentinski razvoj katoličke crkvene glazbe svoje oblike.